

Seria raonable la hipòtesi que Santes Creus sorgí després, primer com una altra església agregada a *Gaià* (St. Pere), i advocada a Santa Creu (3). Car no-tem que CRUCIS, aquí, fou, de primer un genitiu singular. *Sanctae Crucis*, com ho mantenen els bons llatinis-tes del Vaticà. Cas comparable al del Cap de Creus (CAPUT CRUCIS), on també sentim *Creus* com un plural, però només secundari. Després, aquest sentit romànic s'estendria, convertint *Sanctae Crucis* en *Sanctas Cruces*, com ho posa la renovació del doc. de l'any 1353. I així quedà després com a nom del grandíós monestir, que aviat bastiren allí els nostres sobirans, dotant-lo d'incomptables possessions i privilegis. El nom il·lustre del cenobi va anar relegat el de *St. Pere de Gaià* a l'obscuritat, i així ha quedat després *Gaià* ¹⁵ com a nom propi del riu.³

Tot deixant enlaire aquest últim supòsit, resta la prova que aquí hi hagué un lloc *Gaià* (St. Pere) que pogué donar nom al riu. Si els romans havien anomenat TULCI el riu Gaià, com ha admès Othmer (*BABL* ²⁰ VI, 335) i altres, hi hauria encara una altra raó per admetre aquella tesi.

¹ Aquest és després de 1053 i abans de 1071; els altres 4 van datats de 1063 o 1064. — ² En la de 978 l'essencial és la «dominicatura *Stas. Cruces*», o ²⁵ sigui també un concepte toponímic, no hidrònim. —

³ No hi ha cap raó per suposar que B) ni D) tinguin cap base hidrònica; tampoc C), car aquí el nom de la riera és secundari, i el del lloc apareix incomparablement més repetit, des de l'origen.

GAIANES

Poblet valencià de la comarca de Mariola, 6 k. al ³⁵ Nord de Cocentaina.

PRON. POP.: *gaiànes*, enq. de 1963 (xxiii, 145-147); la cobla popular: «Turballos, cau de raboses, / i *Gaianes*, la llobera, / i Muro, l'aviva(d)or / de la gent malfaenera», recollida allí (vegeu-ne d'altres de ⁴⁰ semblants recopilades per Sanchis Guarner) (*Misc. Fabra*, 385, 390, 395).

No era, doncs, lloc de reputació important ni de fama rumbosa. Però ja es troba des d'antic. En docs. de 1267 i 1270 situen el lloc de *Fontesielles* prop de ⁴⁵ *Gayanes* (Mtz.Fdo., *Doc. Val. ACA* I, n.º 737 i -045), veg. supra art. *Foncentella*. SSiv. (243) diu que se li féu església el 1535, desmembrant-lo de Cocentaina i donant-li com annexos Torballos i Alcoceret; amb 50 moriscos en temps del «Beato». Tenia 25 cases de ⁵⁰ moriscos l'any 1563 i 62 el 1602 (Lapeyre, 43); Reglè li dóna també la forma *Gayanes* el 1609, amb 60 moriscos. Com que deuria quedar despoblat per l'expulsió se li donaria carta de poblament (veg. *Lz.Vargas* II, 73).

ETIM. És fàcil: l'única que em sembla raonable és que sigui (com anticipava ja en *E.T.C.* I, 288.283) un nom de data romana dels derivats en -ANUM, -ANA, que com és sabut també apareixen en plural, -anes (*Capçanes*, *Cabrianes*, *Lluçanes*, *Glorianes*, *Arenya-* ⁶⁰

nes...). Car si bé els noms en -ANUM sofreixen imela, està provat que en el P. Val. no operava la imela en els femenins, degut a l'harmonia vocàlica, sobirana en el sistema fonètic de l'àrab: com ho veiem pels dos *Borriana*, i per *Sollana*, *Saranyana* etc. (*E.T.C.* II, 247, 260, 261, 268). Derivat del mateix NP GAIUS, tan clàssic en llatí, que ha donat *Gaià* (supra). No és probable afegir-hi *La Gaiana*, mas antic a l'alt Gironès (te. Amer, XLIV, 85), del qual recullo dades més abundants ib., p. 81: en aquesta comarca, no havent-hi -j- vindrà de GALLIUS.

No crec que se li pugui conjecturar altre enllaç, versemblant ni sostenible per més que s'assemblin *Gaianes* i *Gaineta*. Aquest, però, ve d'un parònim inconciliable del qual tracto en apèndix:

GAIXNA, pda. extensa i important del te. de Vallada (xxii, 74.23), citada entre els *Montaguts* i *La Lloma*; els de Montesa ho confirmaren, posant-lo entremig de l'erm. de *St. Sebastià* (prop del cementiri de Montesa), i la *Raconada* (xxxii, 61.24); una part és *Els Fondos de Gaixna*, ja prop del *Barranc dels Orms* (77.4). La pron. fou *gáizna* a Montesa, i a Vallada un deia *gaižna* i l'altre *gáizna*, que deu resultar d'aquella per simplificació del nexa -aižn-; també IGC posa «*Gaisna*», com nom d'una casa, a 3º00 × 38º55. SSiv. diu que li han donat *Gaineta* com despoblat de Montesa, i que no en té cap altra dada (tampoc en GGRV ni enlloc més).

³⁰ És evident que aquest *Gaineta* és un derivat de *Gai(x)na*, amb tot l'aire de ser-ne un simple «diminutiu toponímic». I és clar que no es veu cap possibilitat de lligar la forma *Gaixna* ni *Gaineta*, amb *Gaianes*: no sols seria inconcebible que *Gaianes*, amb la seva terminació -anes, s'hagués tornat *Gaixna* (amb un impossible canvi d'accentuació i una -x- afegida), sinó que els llocs són també ben separats: més de 30 k. lluny, i amb dos rius i dues o tres serres, i una dotzena de pobles entremig. Són, per tant, noms vagament parònims, però ben inconnexos etimològicament.

L'aspecte i estructura d'aquest no és catalana ni romànica, sembla àrabiga. Si bé és cert que no existeixen en àrab arrels de les formes més semblants (amb *q-* ni *ğ-*), que tinguin -n al final; i, al mig, *š* ni *ğ*. Hi ha, però, l'arrel *ħšn*, que pertany a l'àrab comú i ja antic, en particular viva en l'àrab hispànic i magrebí (Dozy, *Su.* I, 379). I en la forma *ħaşna*, podia passar a *gaišna* per adaptació al nostre consonantisme, car *ħ* dóna ben sovint *f* però no és rar que passi a *g*.

La forma *ħaşna* en efecte es troba en els més antics diccs. aràbics (Djauharí, Firuzabadí, el Karmaní, a. 1065: Lane, 745a), i amb variants *ħaşin*, *ħišn*; i l'adjectiu *ħaşin* «dur au toucher» és de l'àrab general; en els lèxics hispànics i magrebins, la més representada és la forma *ħaşin* que el nostre *RMA* tradueix «grossus» i *PAlc* *ħuşn* «gruesso en hondura, gordura, en cantidat»; *ħaşin* i *ħaşúna* ja en el conte més antic de les *1001 Nits* (Dieterici). I a Algèria *ħaşána* «épaisseur, grosseur», com abstracte (Beaussier). General en àrab és l'adj. 'abšan «dur», «gros», «rude»; en gènere fem.